

Ako je sve to točno i ako se s time složimo, onda je to prigoda da se prilikom pripremanja za odgovarajuće slavlje na tu različitost upozore sudionici i da se tako izbjegne rutina mehaničkog odgovaranja: Odričete li se — Odričemo; Vjerujete li — Vjerujemo.

Jezikoslovci zaslužuju zahvalnost što se zalažu za to da se liturgijski tekstovi i jezično poboljšaju (i time se unapređuje jezična kultura). Pitanje je samo komu prijedloge i savjete treba upućivati. Mislim da to ne treba činiti korisnicima liturgijske knjige, nego priređivačima. A oni će sigurno sa zahvalnošću svaki prijedlog razmotriti.

Petar Bašić

TIP ARTISTICA KAO NORMATIVNI PROBLEM

Raspodjela mocijskih sufikasa *-ica*, *-ka*, *-kinja*, *-inja* u hrvatskoj književnoj jeziku prilično je jasna, ali u nekim pojedinostima ima i problema. O jednome sam govorio u članku objavljenome u prošleme broju *Jezika*, a sada bih o drugom, o raspodjeli sufiksa *-ica* i *-kinja* nakon zatvorničkoga skupa u kojemu je posljednji glas *-t*. No prije nego prijeđem na tu temu, treba naglasiti da ovdje ne će biti govora o ženskim etnicima jer oni normalno dobivaju samo sufiks *-ka*, a sufiksi *-ica*, *-kinja*, *-inja* i ostali u toj su kategoriji slabo plodni i s određenom raspodjelom. To valja naglasiti i zato što je nekima Hrvatima u svijesti da je pravi hrvatski sukis *-ica*, a sumnjivi su im *-ka*, *-kinja* i *-inja*, odatle i nepovjerenje prema tipu *psihologinja*. Kad je o ženskim etnicima riječ, onda ih na *-ka* ima na tisuće: *Gospićanka*, *Iločanka*, *Imočanka*, *Zagrepčanka*, *Bosanka*, *Bračanka*, *Ličanka*, *Euroljanka*..., a običnijih sa *-ica* nema ni deset: *Hrvatica*, *Kranjica*, *Madžarica*, *Njemica*, *Pemica*, *Sr(j)emica*, *Šokica* i *Švabica*.

Tema su dakle ovoga poglavlja samo opće imenice kojima osnova završava na *-t*. Te osnove, kao i one na *-d* (koje se ispred *-kinja* zbog jednačenja po zvučnosti zamjenjuje sa *t*), a i one na *-f*, u mocijskoj tvorbi dobivaju sufiks *-kinja* po sustavu: *baletkinja*, *delagatkinja*, *demokratkinja*, *diplomatkinja*, *favoritkinja*, *idiotkinja*, *domorotkinja*, *vojvotkinja*, *nadvojvotkinja*, *biografkinja*, *daktilografkinja*, *filozofkinja*, *koreografkinja*, *kostimografkinja*... Odatle i *pretkinja*, a zato je u novije vrijeme potpuno prevladala i *sutkinja*. Češće se u tome koleba samo imenica za oznaku ženskoga kandidata jer se javlja i *kandidatkinja* i *kandidatica*. Ako gledamo na sustav, onda ćemo bez dvojbe dati prednost liku *kandidatkinja*.

To vrijedi samo ako je ispred *-t* koji otvornik. Drukčije je ako je ispred *-t* još koji zatvornik, a to su samo *n* i *s*, obično u završecima *-ant*, *-ent* i *-ist*, rijetko *-ast* (*fantast*, *entuzijast*), a iznimno koji drugi, *arhitekt* i *sport* u imenici *arhitektica* i *sportkinja*, ali je druga rijetka, potvrđena dva puta u Tomičevoj *Meliti* jer je uz nju zabilježena i *sportistkinja*, *sportistica*, uz obično *športašica*. Zbog toga što te osnove završavaju na *-t*, dobivaju *-kinja*, ali zbog toga što tako nastaju zatvornički skupovi *-ntk-*, *-stk-* neprikladni za izgovor, nastoji se taj skup pojednostavniti time da se *t* gubi ili da se umjesto sufiksa *-kinja* upotrijebi sufiks *-ica*. Problemi i nastaju kad djeluju dvije različite težnje, ovdje jedna za sufiks *-ica*, a druga za sufiks *-kinja*. To dvojstvo traje prilično dugo, npr. Đurđa Škavić u svojoj disertaciji pod naslovom *Razvitak hrvatskoga kazališnoga nazivlja* (upravo je izašla iz tiska) opisuje nazivlje za kazališno osoblje i pokazuje da je u početku bilo podosta kolebanja kao u nazivima *artistica*, *artistkinja*, *komendijantica*, *figurantica*, *statistica*, *statistkinja*. S tim se problemom naša normativna literatura nije posebno pozabavila, osim u pravopisu radi pisanja,

rijetko dopuštajući dvojestvo osim u riječi *modiskinja* i *modistkinja*, ali je tu prevladala imenica *modistica*.

Iako je u toj kategoriji odavno bila jača težnja za izvedenicama na *-ica*, ipak su podosta bile u upotrebi i imenice sa *-kinja* pa i dosta jak osjećaj za njih, a neke i nisu imale likove sa *-ica*. Iako sam do 1972. već proučio tvorbu imenica sa sufiksom *-ica* i znao za njegovu određenu prednost u toj kategoriji, što je došlo do jasnoga izraza u *Tvorbi riječi*, § 521. i 896., ipak kad sam u to doba trebao napisati lik *lingvistica*, dugo sam se kolebao jer je i meni to bilo neobično (riječ je o nazivu *lingvistica* objavljenoj u mojem članku u *Slavističnoj reviji* 1972. godine). Zanimljivo je da je tu riječ iste godine dva puta upotrijebio i Žarko Muljačić u knjizi *Opća fonologija*, str. 6. i 74. Da neke od njih nisu bile obične sa *-ica*, pokazuje i nekad češća imenica *komunistkinja*. U rječnicima, pa i najnovijima, još ni danas nema ni jednoga primjera za *komunistica*. Prvi put sam tu riječ zapazio 28. 1. 1990. u *Glasi Koncila* »Od komunistice do redovnice«. Hrvatski jezični osjećaj za sufiksom *-ica* u toj kategoriji sve je više jačao, a posebno nakon stvaranja hrvatske države, kad se u upotrebi toga sufiksa inače počelo i pretjerivati. Kad se počeo širiti na osnove sa *-st*, ja sam tu težnju javno podupro, osim u *Tvorbi riječi*, i u članku *Biciklistica u jezičnome sustavu*, *Hrvatsko slovo*, 23. svibnja 1997. Ali kako je to bilo u novinskome članku pisanome dobrim dijelom i na novinski način, želim tu aktualnu temu prikazati i stručnije i znatno dokumentarnije, a posebno zbog odnosa norme prema njoj.

Promatrajući kako se taj tip u praksi sve više širi, zapisivao sam primjere iz onoga što sam čitao i u mojoj građi s prijašnjim primjerima našlo se 200 imenica sa sufiksima *-ica* i *-kinja*. Radi preciznosti moram napomenuti da bi se našlo i više da sam za ovu priliku sustavnije ispisivao iz rječnika,

pogotovu novijih, ali i broj od 200 imenica s više primjera dovoljno je reprezentativan da pokaže odnose. Među tih 200 imenica bilo je 121 sa sufiksom *-ica* i 79 sa sufiksom *-kinja* što već pokazuje prevlast izvedenica sa *-ica* (60,5 : 39,5%). Od toga ima 47 usporednih imenica, što znači da imaju iste osnove, a različite sufikse, ali i isto značenje. Ako promotrimo različite imenice, onda vidimo da 74 imenice sa *-ica* nemaju usporednih imenica sa *-kinja*, a 32 imenice sa *-kinja* nemaju usporednih sa *-ica*, što pokazuje da je i tu sufiks *-ica* u prednosti (70 : 30%), ali je važnije da su imenice sa *-ica* običnije, često novije i s više primjera. Ako osnova završava na *-ent*, onda nema ni jedne na *-kinja* koja nema parnjakinje sa *-ica*, ali ima 12 sa *-ica* koje nemaju parnjakinje sa *-kinja*. Tako su među njima našle jedine ili izrazito običnije kao *asistentica*, *maturantica*, *studentica*, *čelistica*, *harfistica*, *pijanistica*, *violinistica*, *violončelistica*, *debitantica*, a među njima neke koje i nisu zabilježene u našim rječnicima kao *demonstrantica*, *diplomantica*, *emigrantica*, *imigrantica*, *infantica*, *komadantica*, *postulantica*, *disponentica*, *koproducentica*, *pretedentica*, *alpinistica*, *anarhistica*, *ateistica*, *bigamistica*, *humanistica*, *karatistica*, *komparatistica*, *motoristica* i druge pa i već spomenuta *komunistica*. A najvažnije je naglasiti da nema ni jedne imenice sa *-kinja* koja danas ne bi mogla taj sufiks lako zamijeniti sa *-ica*. Hrvatski se jezični osjećaj tako promijenio da se dosadašnje imenice na *-antkinja*, *-entkinja*, *-istkinja* lako napuštaju, da se ne tvore nove, a imenice na *-antica*, *-entica*, *-istica* prihvaćaju bez ikakvih teškoća i lako tvore nove. Među onima na *-istica* koje nemaju parnjakinje sa *-istkinja* 16 je novih, napravljenih poslije 1986. Ta težnja za proširenjem sufiksa *-ica* na osnove s dvoztatvorničkim skupom kad je drugi *t*, na poželjnome je razvojnome smjeru hrvatskoga književnoga jezika. Prihvatimo li i

proširimo tu pojavu, postići ćemo nekoliko prednosti:

1. imat ćemo jedan zatvornički skup manje
2. imat ćemo jedan pravopisni problem manje
3. nestat će jedno nepotrebno kolebanje
4. dobit ćemo jednu sustavnu posebnost hrvatskoga jezika koju nema ni jedan drugi jezik.

Možemo dakle reći da je u skladu sa sustavom hrvatskoga književnoga jezika i to je valjanim razlogom da podupremo tu pozitivnu težnju koja se u hrvatskome književnome jeziku zbiva u naše dane. O tome trebaju voditi računa i leksikografi, a ne mehanički prepisivati neke likove iz starijih rječnika, pogotovu što neki od njih i nemaju upotrebnih potvrda nego se često nalaze u rječnicima radi pravopisnih razloga. Oni koji opisuju stanje, trebaju donijeti prvenstveno primjere koji imaju upotrebne potvrde, a normativci mogu mirne duše dati prednost izvedenicama sa sufiskom *-ica*. Nadam da će to prihvatiti svi hrvatski jezikoslovci, a ako bi koji imao što protiv toga, bilo bi dobro da iznese svoje razloge.

Stjepan Babić

O REFLEKSIMA JATA I O FONEMIMA I MORFONEMIMA

Bojim se da su čitateljima *Jezika* već dodijale polemike o jatu. Meni je svakako već više nego dosta, ne mogu se svesti na to da se neprestano natežem oko jata. No čini mi se da se iz te situacije ne mogu lako izvući.

Na moj kritički prilog »O *Pravopisu* i dvoglasniku pisanome *ije*« (*Jezik*, XLV., br. 1, listopad 1997., str. 37.–40.) odgovorio je Ivo Pranjković polemičkim napisom »Je li dugi refleks jata fonem ili morfonem«

(*Ibidem*, br. 5, lipanj 1998., str. 192.–195.). U svojem se tekstu osvrćem na dugotrajnu polemiku o pravopisnim pitanjima između dvojice istaknutih kroatista, Stjepana Babića i Ive Pranjkovića, zadržavajući se isključivo na jatovskoj problematici, jer sam upravo u tome kontekstu bio spominjan u toj polemici. Pranjkovićev odgovor u 5. broju *Jezika* prisiljava me da se još jednom prihvatim te teme. Zapravo, isprva nisam namjeravao odgovarati — što mišlim o tzv. jatu s fonološkoga, fonetskoga, grafijskoga, ortoepskoga i pravopisnoga stanovništva već sam mnogo puta izložio, na stranicama *Jezika* i drugdje, kako čitatelji *Jezika* najvjerojatnije dobro znaju. No predomislio sam se. Pranjkovićev tekst sadrži i tvrdnje koje prosječan čitatelj teško može provjeriti, a koje slabije upućena i(li) slabije obaviještena čitatelja lako mogu odvesti u zabunu. Zato sam se ipak predomislio, iako me prilog Vesne Zečević i Mije Lončarića u prošlom broju *Jezika* o istoj problematici oslobađa dužnosti da se previše podrobno zadržavam na Pranjkovićevu odgovoru na moj napis.

Pranjković mi prvo zamjera što (za razliku od njega) smatram da pravopis ne rješava pitanje jata te tvrdi da »je pisanje tzv. refleksa jata uvijek bilo i bit će pravopisni problem.« (Str. 192.) Ja naprotiv smatram da prirodu tih refleksa (kao i svih fonema i glasova, samostalnih i u skupovima) određuju fonetika i fonologija, koje su, tradicionalno, dijelovi gramatike. U svakom jeziku slovopis (grafija) stavlja na raspolaganje nekakve slovne znakove za pismeno fiksiranje ortoepski priznatih fonema pojedinoga jezika. Tek onda pravopis donosi pravila o uporabi slovopisnih znakova. Budući da su u hrvatskome jeziku i slovopisni znakovi i pravopisna pravila fonološkoga karaktera, većih praktičnih problema ne bi smjelo biti ako je fonološki opis norme točan. Ako je takozvana klasična norma određivala da je izgovor pretež-